

Az 1930-as évek tanítósága Az *Est* című napilapban megjelent cikkek tartalomelemzése alapján

Frank Tamás¹

„A közmondás szerint,
akit az istenek gyűlölnek,
tanítóvá teszik!”

Az időszak bemutatása

Az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés alapjaiban határozta meg a két világháború közötti Magyarország nemzetközi kapcsolatrendszerét, politikai és közgondolkodását.

Horthy Miklós hosszúra nyúlt kormányzósága alatt (1920–1944) a bethleni konszolidáció tízéves időszakában is megfigyelhető volt, majd az 1930-as évek elejétől tovább erősödött – a Gömbös Gyula nevével fémjelzett politikai jobbratolódás éveiben is – a belpolitikai diskurzus tematizálása. A lassú fasizálódás útjára lépő ország kormánya pedig egyértelművé tette az irányvonalat – például az újságbezárásokkal, államosítással –, ezzel kijelölve a kommunikációs határokat. Ez a tematizálás a kultúra, az oktatás, a nevelés területén is megjelent, és a békediktátum okozta sokkot követően – főleg a nemzeti identitáskonstrukció folyamatában – az évek során egyre erőteljesebbé vált.

Bethlen István miniszterelnöksége (1921–1931) alapvetően a trianoni trauma kezelésén, majd a királykérdés problematikáján át, a gazdasági világválság magyarországi betetőzéséig tartott. A tízéves ciklus hatalmas erénye – sok egyéb mellett –, hogy az új határok közé szorított ország, amely elvesztette korábbi területének jelentős részét, ipari termelésének közel 60, mezőgazdasági termelésének 40 százalékát, képes volt kitörni a külpolitikai elszigetelődésből. Sajnos a világválság olyan elemi erővel csapott le a társadalom szinte minden szegmensére, hogy esélytelennek tűnt a kormány politikai túlélése a kiábrándult, sok helyen éhező, munkanélküli százezrekkel a háttérben. (Romsics, 1996) A válság miatt az állami szférában jelentős bércsökkenésre is sor került, valamint a bankrendszer összeomlását elkerülendő háromnapos bankzár is bevezetésre került 1931. július 13-án, de Bethlen és kormánya számára tartós – politikai értelemben vett – túlélést ez a megoldás sem jelentett.

A Bethlent követő Károlyi-kormány után Horthy Miklós kormányzó Bethlen honvédelmi miniszterét, vitéz Gömbös Gyulát bízta meg a kormányalakítással. A többféle politikai platformon is megforduló (MOVE, ABC, EP) Gömbös a lakosság körében kiemelkedő személyes támogatottsággal rendelkezett. Ezt a szimpátiát tovább erősítette származása is, hiszen szülei nem a politikai-társadalmi elit tagjai voltak: édesapja egyszerű falusi evangélikus tanító volt. A Bethlenhez képest radikálisabb nézeteket valló politikus alapvetően kívánta átformálni a konszolidáció

---

¹ A szerző tanársegéd, SE PAK

politikai status quoját: tekintélyuralmi állam kiépítésére tett lépéseket, továbbá jelentősen növelte a honvédelmi kiadásokat.

A korszak miniszterelnökeihez hasonlóan a vallás- és közoktatási miniszterek is markáns személyiségek, kiforrott oktatási, nevelési elveket valló közgondolkodók voltak: gróf Klebelsberg Kuno tíz éven át (1922–1931), Hóman Bálint (1932–1938; 1939–1942) két cikluson keresztül miniszterként a korszak megkerülhetetlen személyiségei voltak. Mindkét szakpolitikus az oktatás-nevelés prioritásként való kezelésében látta a magyar felemelkedés Trianon utáni útját, a revizionista politika megvalósításának esélyét, de eltérő alapkoncepció mentén vélték megvalósítani azt.

Klebelsberg a kultúrfölény eszméjét hirdette – miszerint „művelt és jómódú nemzet akarunk lenni, szóval fajsúlyosabb, mint a bennünket környező népek” (Pukánszky-Nóvik, 2013) –, ezért legfőbbképpen az analfabetizmus felszámolását tűzte zászlajára. Hatalmas népiskolai építési hullám vette kezdetét. Horthy és Bethlen politikai támogatásával elérte, hogy a költségvetésből 1925–1930 között évente 9–10% jusson a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak. (Romsics, 2010) Azért azt fontos megjegyezni, hogy a kiemelkedően magas oktatási büdzsé egyik oka a leventemozgalom oktatási költségvetésbe ágyazott finanszírozása volt, mivel a trianoni békeszerződés tiltotta a katonakötelezettséget, „ezért az elemi katonai kiképzést elbújtatták az iskolákban a testnevelést szolgáló leventeképzés mögé.” (Palló, 2007) A jelentős állami támogatás révén gomba mód szaporodtak a kis tanyai iskolák az országban, továbbá a városi, külvárosi iskolák száma is emelkedett, melynek látható-érezhető hatása lett az írni-olvasni tudók számában: míg az 1920-as években az analfabéták aránya 13 százalék volt, addig 1930-ban 9,3%-ra csökkent ez az arány. A gazdasági világválság oly’ mértékben megrengette a magyar gazdasági potenciált, hogy bár az oktatás fundamentuma nem változott, az egzisztenciális létbizonytalanság, az alkalmazottak körében megjelenő bércsökkenés komoly problémát okozott.

Hóman Bálint miniszter a nemzetnevelésben, a nemzetté nevelésben vélte megtalálni az új Magyarország felemelkedésének eszméjét, Klebelsberghez hasonlóan a keresztény Magyarország ideája mentén. Oktatási programja a jellem- és erkölcsnevelés, a nemzeti tantárgyak dominanciájának és tananyagtartalmának erősítését célozta meg. Bevezette az osztályfőnöki óra intézményét, megemelte a testnevelésórák számát. A minisztérium politikai és gazdasági támogatása továbbra is egyértelmű volt, hiszen a klebelsbergi korszaknál is nagyobb arányú büdzsével részesedett a minisztérium az állami költségvetésből: 1932–1933 13%; 1934–35 12%. (Romsics, 2010) Természetesen a válság elhúzódása miatt az összeg nominálértéke jelentősen csökkent. A gazdasági összeomlás hatásai egészen a '30-as évek közepéig elhúzódtak, és igen komoly feszültségek, szinte éhínségközeli állapotok voltak a legszegényebb tanyai vidékeken, de a városok lakossága is igen komolyan megsínylette a túltermelési válság pénzügyi következményeit, mely a közhangulatot is erősen befolyásolta. Gömbös realitásérzékét, valamint politikai bátorságát jelezte, hogy eltörölte a válság miatt bevezetett statáriumot, mivel felismerte, hogy az elégedetlenség nem a hatalmi elitnek szól.

A tanítók helyzete

A békeszerződésbe foglalt területcsökkenéssel arányosan csökkent az iskolák száma is, de a gyermeklétszám nem csökkent ekkora mértékben, ezért az egy tanítóra jutó diákok száma 49 fő volt, de ha kiemeljük az egyébként kiemelkedően jónak számító Budapest számait, akkor már 68 diák/tanító az országos arány. (Pornói é.n.) További problémaként manifesztálódott az egyenetlen munkaterhelés a városi-tanyai iskolák vonatkozásában, a tanyai tanítók kárára. Ez nem csak az infrastrukturális hiányosságokra vezethető vissza, hanem a tanyai iskolák részben osztott (2 tanító) vagy a teljesen osztatlan oktatására, amikor is egy tanító tanítja az összes diákot életkorra, nemre tekintet nélkül. (Romsics, 2010) Szintén komoly feszültséget okozott a tanítóságon belül a heterogén intézmény-fenntartói struktúra (állami-felekezeti), mely a javadalmazás tekintetében okozott országos szintű eltéréseket, majd érthető módon felháborodást. A fenntartók eltérő bérezési rendszere miatt megjelent a tanítóság körében a nagyobb jövedelemért iskolát, munkahelyet váltó – mobilis – réteg is. Jelentős tanítói fluktuáció volt az országban. Az elemi iskolák kétharmada egyházi fenntartású volt, de a tanítók fele volt csak egyházi fenntartás alatt. Ez a kettőség is nehezítette a helyzetük rendezését, hiszen az állam csak az állami fenntartású iskolák tanítói esetében vállalt teljes felelősséget, bár ez a felelősségvállalás a válság éveitől inkább csak a szlogenek szintjén volt igaz. (Ujváry, 2012) Szintén komoly problémaként jelent meg, hogy az egyházi fenntartású, főleg tanyai közegben dolgozó tanítók egzisztenciális kényszerűségből egyéb jövedelemszerző, főleg mezőgazdasági tevékenységet is folytattak, mely elvonta a tanítástól az idejük, figyelmük jelentős részét.

Minden politikai, szakpolitikai, egyházi erő egyértelműen jelezte a tanítóság munkájának fontosságát, mely viszont nem tükröződött társadalmi státuszukban, hiszen mind anyagi, mind erkölcsi megbecsülésük alacsony színvonalú volt. Munkakörülményeik – mai szemmel nézve főleg – áldatlannak tűnhetnek. Mindkét miniszternek szembe kellett néznie azokkal a problémákkal, amelyek alapvetően meghatározták a tanítók munkáját, illetve kihatással voltak a tanítók lelkiállapotára, közérzetére. Az egyre növekvő tanítói elégedetlenség olyan ágensként jelent meg, amely a kormányzat számára mindenképp megoldást igényelt, főleg annak tükrében, hogy a korszak oktatáspolitikai koncepcióiban jelentős szerepet szántak a tanítói, néptanítói professzióknak. Mind az állami, mind a felekezeti tanítóság a népiskolai oktatásban részt vevő generációknak közvetítették az állami (fenntartói) elvárásokat, és egyben tevékenységükkel individuumformálók is voltak, ezért társadalmi szerepük megkérdőjelezhetetlen volt.

A kutatás keretei

Jelen vizsgálatunk az 1930-as évek tanítói ethoszát, a népiskolai professzió civil perspektíváit, szakmai mindennapjait próbálja meg exploratív módon bemutatni. A vizsgált időszak (1930–1934) szakmapolitikai érdekessége – a gazdasági világválság nehézségein túl –, hogy a klebelsbergi oktatási koncepció gyengülése, illetve az azt követő hómani oktatáspolitikai paradigma erősödése egyidejűleg volt jelen ekkor. Éppen e kettőség okán érdemes vizsgálat tárgyává tenni, hogy ennek a pedagógiai

professziós rétegnek milyen szakmai, társadalmi, gazdasági nehézségekkel kellett szembenéznie a '30-as évek első felében. Mit jelentett a tanítók számára a koncepcióváltás? A történelmi kontextust elhagyva – a hétköznapi pedagógust figyelve – milyen ügyek érdekelték a tanítókat? Mi foglalkoztatta őket? Milyen diskurzusok esetében jelent meg a szereplő tanítói státusza? Milyen diskurzusok folytak a közösségeikben? Aktorként milyen minőségben jelentek meg a kommunikációs csatornákon?

A korszak kommunikációs csatornái szinte kivétel nélkül a sajtóorgánumok voltak: szaklapok, politikai napi- és hetilapok, periodikák, bulvárlapok, vicclapok. A legnagyobb példányszámot elérő újságok több százezres olvasótáborral rendelkeztek, így véleményformáló szerepük egyértelmű.

A diskurzusok egyik velejárója, hogy nem csak „mi beszélünk”, hanem rólunk is beszélnek. Ezért – látva igen nehéz, kihívásteli helyzetüket – érdemes azt is vizsgálni, milyen kontextusban jelenik meg a tanítóság, a tanítói praxis az ország lakossága számára. Milyen témákban, ügyekben vetül rájuk rivaldafény, illetve azoknak, melyekben megjelennek, mi az üzenete, milyen képet fest a szakmáról.

A kutatás újszerű megközelítésben keresi a válaszokat: a Vallás- és Közoktatási Minisztérium hivatalos orgánumának, a *Néptanítók Lapjának* cikkeket veti egybe a korszak független napilapjának, *Az Est* újságcikkeivel. A kéthetente megjelenő pedagógiai szaklap könnyen elérhető volt a professzió tagjai számára, és alapvetően szakmódszertani, a tanítóságot, tanárokat érintő cikkek jelentek meg benne. A vezércikkek nagyívű, fajsúlyos gondolatokat, szakmai, lelki eszmeiséget közvetítettek olvasóik felé.

Az Est kiemelkedett a bulvársajtó kínálatából: tudósítói hálózatának nagysága és minősége, újságíróinak kvalitásai mértékadóvá tették az újságolvasók számára. Az időszak közkedvelt, jelentős olvasótáborral rendelkező – egyébként gazdasági szempontból rentábilis – bulvárlapjaként a politikai pártoktól való kellő távolságtartásra törekedett.

Az egymástól politikai és szerkesztési elvek terén igen eltérő lapok esetében érdekes lehet annak felfejtése, hogy a tanítókat érintő tartalmak milyen témákat exponálnak az olvasóközönségeik számára; milyen mélységben jelennek meg a napilap és a kétheti lap hasábjain az elemi iskolai létre fókuszáló cikkek; mennyire reflektálnak *Az Est* újságírói a szakmai elit (*Tanítók Lapja*) témaválasztásaira, illetve a bulvárlap által fókuszba helyezett, a tanítóságot érintő napi aktualitások, valamint az elemi iskolai témájú cikkek a hivatalos szakmai lapban milyen formában jelennek meg, milyen konnotációval.

Jelen tanulmányunk kereteit terjedelmi okok miatt szétfeszítené a két lap cikkeinek párhuzamos bemutatása, ezért az újdonság okán *Az Est* című lap 1930. január 1. és 1934. december 31. közötti publikációinak (riport, tudósítás, vezércikk) tartalomelemzésére vállalkozunk. Célunk az orgánum cikkein keresztül a Michel Foucault által tárgyalt „uralkodó diskurzus” feltárása, elemzése, értelmezése, annak szem előtt tartásával, hogy történetileg ismert a lap tulajdonosi köre, politikai-gazdasági érdeke. A kvalitatív szövegelemzés lehetőséget teremt arra, hogy rálássunk az időszak tanítókat érintő témáira, problémáira.

A kutatás változóit a következőképpen határoztuk meg: tanító(k), tanítónő(k), iskola, elemi iskola, népiskola, pedagógus, tanerő, tanterv, válság, bér, egészség, betegség, fertőzés.

A kutatás eredményei

Bűnügyi témájú tartalom

A tartalomelemzés szempontjából a tanítókat érintő, a tanítókról szóló cikkek legnagyobb számban a bűnügyi kategóriába tartoznak. Nem célunk számszerűsíteni a találatokat, de kiugróan magas a tanítóságot kriminalizáló cikkek száma. És ez abban az értelemben is igaz, hogy nem csak elkövetőként jelennek meg a cikkekben, hanem áldozatként is gyakran szerepelnek tanítók, pedagógusok a lap hasábjain.

Az áldozattá válásra jó példa az 1930. január 26-ai szám 3. oldalán megjelent bűnügyi hír: „szerelemföltés miatt gyilkosság áldozata lett a 60 éves tanító”. Szintén az áldozattá válás kategóriába tartozik „a halálba korcsolyázott néhány diák, és a segítségükre siető tanító” hír (1930. január 30. 8. oldal), mely heroizálja a gondjaira bízott életüket menteni szándékozó tanítót. Bűnügyi esemény kategóriába sorolható az 1930. április 11-ei szám 5. oldalán megjelent cikk, miszerint „Elítélték a nógrádi sasokat – Kucsera tanító bicskás támadói a bíróság előtt.” Szintén az áldozat professziója miatt kívánczozhatott a lap oldalára 1930. szeptember 27-én: „öngyilkos lett a pásztói tanítónő. Óráját rendben megtartotta, jegyben járt egy cementgyárossal”. A tudósítás implicit üzenete az öngyilkosság értelmezhetetlenségén túl, hogy a tanítónő választottja egy magas társadalmi státuszú férfi, így még érthetlenebb az élet eldobása.

A tanítóság kriminalizálása Az Est cikkeiben igen sokféle módon jelenik meg. A tanító, de akár a hozzátartozója (tanítóné) is bekerülhet a lap fókuszába. A bűncselekmények elkövetésével vádolt tanítók és tanítónők szinte minden bűncselekménytípust megvalósítottak. Tettlegesség: „A jobbágyi tanító feleségének pöre az esperes-plébános ellen.” A tanítót meggyanúsították szemérem elleni vétséggel, erre a tanító felesége az esperest meg akarta korbácsolni a templom előtt, mert az egyházi a szószékről terjesztette a tanítót inszINUÁLÓ hírt.

Ennél tragikusabb és fajsúlyosabb ügy is megjelent a lap oldalain, mégpedig visszatérően. Egy gyilkossági ügy borzolta az olvasók kedélyét: 1930. május 28-án „áll bíróság elé az öcsödi tanítóné, aki elégette férjét”. A háttérben egy szerelemföltés állhatott, mely konfliktust a fiatal feleség és az idősebb tanító nem tudta kezelni: a tanítóné rázárta a férjére a szobát, mely késő éjjel kigyulladt, a tanító pedig bent égett a házban. Valószínűleg komoly visszahangja lehetett a bűncselekménynek, mert a lap visszatért a témához, még hozzá árnyalva a tanítóné egyértelműen negatív megítélését: „Gyilkos vagy mártír az öcsödi tanítóné?”

Sajnos a '30-as évek sem mentesek a vállalhatatlan, szexuális visszaélést sejtető esetektől. A tanító a gondjaira bízott neveltjeivel kezdeményezett testi kontaktust: „A zalaszentbalázi tanító bűnügye – Furcsán viselkedik a tanító bácsi – diákok, tanítónő tanúvallomása.” A tárgyalás végén letöltendő börtönbüntetést kapott a tanító. Hasonló eseményt tár olvasói elé a lap egy hosszabb terjedelmű cikkben: „Három évre ítélték egy lelketlen tanítót. A múlt év telén suttogni kezdtek, hogy Zubck István tanító megrontja kis leánytanítványait. A csendőrség nyomozása megállapította, hogy

a híresztelések igazak, a deszki tanító a legpéldátlanabb életre kényszeríti fiatal tanítványait. A szegedi törvényszék (...) zárt tárgyalás után most hirdetett ítéletet a bűnös tanító ügyében.”

Az időszak közoktatásának gazdasági-társadalmi hátterét, illetve a korrupciós viszonyait jól jellemzi az a bűneset, amelybe egy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) elnöki osztályán dolgozó iskolaigazgató került: „Ottó Károly iskolaigazgató megvesztegetési ügyében több kihallgatást tartanak. Meg akarják állapítani, hogy nem zsarolí-e meg kinevezett tanítókat. 5000 pengőt kért a már kinevezett Kovács Mihályné Surányi Mária tanítótól.” Az ügy pikantériája, hogy Ottó a VKM azon osztályon dolgozott, ahol közvetlenül rálátott a megüresedett státuszokra és a pályázók körére. Az ügy súlyosságára tekintettel a táblabíróság letartóztatásban tartotta az igazgatót. A bulvárlap 1930. július 27-ei vezércikkében is foglalkozott a vesztegetési üggyel és a tanítóság helyzetével, kiemelve a gazdasági nehézségeket, mely lassan már a kiemelt beosztásban dolgozókat sem kíméli.

Országos horderejű bűncselekmény részese is volt a tanítói professzió, de áttételesen. 1930 májusában kezdődött a Magyar Tanítói Bank vezetőinek büntetőügye az elsikkasztott megtakarítások miatt. A felháborodást növelte, hogy a nyomozás öt évig tartott.

Egzisztenciális viszonyokra vonatkozó tartalom

A világválság eszkalálódása miatt a bulvárlap tudósításaiban is megjelentek az egyébként is alulfizetett tanítói réteget érintő, a fizetésükkel, megélhetésükkel kapcsolatos tartalmak. Tudósítás számol be arról, hogy Gaál Gaston képviselőházi felszólalása a tanítók jövedelmének védelmében fogalmazódott meg (1930. május 1.). A politikus megnyilvánulásának hitelességét erősíti, hogy „a Pest megyei felekezeti tanítók nem kaptak fizetést”, valamint az „Állami Tanítók Országos Egyesülete kéri a VKM miniszterét, hogy az állami tanítók fizetését semmiképpen se csökkentsék, mert így is a megélhetési minimum alatt keresnek. Továbbá kéri, hogy a tanítók gyermekei állami intézmény esetében teljes tandíjmentességet kapjanak, valamint helyettes tanítói vagy tanítói állásra tanítók gyermekeit vegyék fel.”

A legnagyobb anyagi problémákkal a tanyai felekezeti tanítók szembesültek, és erre Az Est cikkei is érzékenyen rezonáltak. A felekezeti tanítókat sújtó bérezési problémák a települések megnevezésével váltak országosan ismertté: „Szabadbattyánban egy éve nem tudnak fizetni a három felekezeti tanítónak.” A keleti országrészt kiemelten érintette a gazdasági tragédia: „A református gyermek iskola nélkül maradt a Hajdúságban, 136 tanító két éve nem kap fizetést, 28 üres tanterem Szoboszlón, nem nyíltak meg a református iskolák kapui.” Szintén az áldatlan állapotokat jelzi a felekezeti tanítók éhínséggel határos állapota, melyről a következő híradás tesz említést: „A szoboszlói református egyház 28 tanítója éhínséggel küzd”; „Éheznek és fáznak a hajdúsági felekezeti tanítók.” De nemcsak a Hajdúság, hanem más országrészek is elmaradtak a tanítói fizetésekkel: „Számos egyházközségben tíz hónapja egyetlen fillér fizetést sem kaptak a tanítók. A legtöbb iskolát fűteni sem tudják, a tanítók dideregve télikabátban tanítanak. „(...) a tanítók már a hitelükből is kikoptak és a szó teljes értelmében éheznek.”

A kifizetetlen, elmaradt bérek problémájáról tudósító cikkekre a hajdúsági egyházi vezetők nem önvizsgálattal reagáltak, hanem fegyelmit indítottak az újságot tájékoztató tanítók ellen: „Tömeges fegyelmivel tisztázza Baltazár püspök a hajdúsági református iskolák válságát”, valamint az egyházkerületi vezetés cáfolni próbálja Az Est cikkeiben megfogalmazottakat. Egyértelmű az egyházi vezetők kettős kommunikációja: helyi szinten megértés és türelem elvárása a tanítóktól, másrésztől a kínos és egyébként tényszerű, de a fenntartóra nézve negatív tartalmak forrásait munkajogi eszközökkel félemlítik meg.

A vidéki tanítók anyagi nehézségeit fokozza, hogy a tanyai tanítók járandóságai egy részét terményben kapják, de az államilag meghatározott beszámítási ár és a valós piaci ár között jelentős a különbség. Egy panaszos levélből szerezhetünk pontos információkat a 4000 tanítót érintő természetbeni juttatás problematikájáról: „az állam által beszámított gabonaáron (27.80 pengő) valójában nem veszik meg tőlünk a gabonát csak 19 pengőért.” A Budapest – vidék dichotómia kibékíthetetlenségét jól mutatja Rassay Károly Szeged képviselőjének felszólalása, melyben Klebelsberg minisztert támadta, miszerint jelentős különbségek vannak a települések között az iskolafenntartás témájában: városi, községi, falusi iskola, állami vagy felekezeti – nem mindegy. Van, ahol 85 fillér családonként, van, ahol 16 pengő a juttatás.

A problémát Gömbös Gyula miniszterelnök és Hóman Bálint miniszter is érzékelte. A tanítógyűlés háromezer hallgatósága előtt fogalmazták meg: „Korgó gyomorral nem lehet tanítani!” Gömbös hitelességét erősítette, hogy édesapja falusi tanítóként dolgozott, így valamelyest rálátással bírt a tanítóság valós nehézségeire.

A romló gazdasági helyzet hatással volt az oktatás infrastruktúrájára is, és ennek okán egyre több cikk központi témája lett az áldatlan körülmények, az iskolai helyzet, a munkakörülmények bemutatása. A válság eszkalálódását jól jelzi, hogy a bérfizetés nehézségein túl már a fenntartók oktatási intézményükkel kapcsolatos korábbi ragaszkodása is megkopott: „Az egyházközségek mindent elkövetnek, hogy szabaduljanak az iskolafenntartás gondja alól, mert nem bírják a terheket. A városok sem tudnak fizetni, mert nincsen pénzük.” A helyzet súlyosságát jól mutatja, hogy a korábban elképzelhetetlennek gondolt állami oktatási intézmények is csődközeli helyzetbe kerültek, gazdaságilag és szó szerint is megroggyantak: „Pajta-iskola: a Budapest határában lévő iskola (Halásztelek) állapota olyan súlyos, hogy bármikor összedőlhet.” Szintén az infrastruktúra színvonalát jelzi a következő tartalom: „Ne takarékoskodjanak az iskola rovására” – a főváros gazdasági helyzete miatt újabb megvonások.” Az áldatlan állapotokra jó példa a szegedi helyzet: „Szegeden a frissen átadott iskolában – pénzsűke miatt – nincsen iskolapad és szék, ezért a gyerekek sámlival érkeznek az iskolába.” A képviselőházban is visszatérő téma az iskolák és a tanítók rossz helyzete.

Az Est előszeretettel közölt külföldi oktatáspolitikai cikkeket, melyek egy része érintette a nyugat-európai és az amerikai oktatás gazdasági helyzetét, a tanítók élet- és munkakörülményeit: „tízezer ír tanító ma reggel sztrájkba lépett” című cikk a magyarországi helyzettel von párhuzamot, talán mintául is szolgálva a hazai tanítóság számára. Hasonló példát hoz az amerikai pedagógusok gazdasági-pénzügyi helyzetére a következő tartalom: „Csikágó 5 ezer tanítója hónapok óta nem kapott fizetést. A csikágói közoktatásügyi bizottság elnöke, Taylor kijelentette, hogy

haladéktalanul intézkedik a város valamennyi iskolájának két-három héten belül való bezárása iránt, mert a város szolgálatában álló ötezer tanító, tanár hónapok óta nem kapott fizetést.”

1932-re a válság miatt a munkanélküliség olyan szintre emelkedett, hogy már a diplomás munkanélküliség is komoly problémát okozott: „Doktor urak pályáznak útmesteri állásra. Az egyik vármegyei útmesteri állásra pályázatot hirdettek. A nagyon szerény javadalmazással járó állásra száz és száz ember adta be pályázatát. A 240 pályázó közül 22-en doktorok, de pályázott az útmesteri posztra húsz tanító is, sőt egy okleveles mérnök is.” A munkanélküliség emelkedése miatt viszont az álláshalmozók ellen fordult a közhangulat: „Nő az álláshalmozók ellen az országos mozgalom – tanító, akinek háza, szőlőbirtoka van és egyben gazdasági egyesületi titkár is.”

Iskolaegészségügy

Az *Est* cikkeinek tartalomelemzése során került felszínre a tanítók, az iskola, a diákok egészségügyi helyzete. Mivel célunk a tanítóság munkakörülményeinek, helyzetének feltárása, a tanítósággal foglalkozó közbeszéd bemutatása, így ismételt keresést végeztünk, hogy felfejtsük az egészség, betegség és az oktatási szakkifejezések összekapcsolásával helyzetüket. Ennek eredményeképpen egy olyan világ tárult fel előttünk, mely ismerve a gazdasági válság kihatásait, talán nem meglepő, de mindenképpen megdöbbentő: „2200 trachomás beteg van Szegeden. Felmerült, hogy tanítókat okítanának ki a megelőzés, kezelés területére. Nem tetszett az ötlet az oktatási vezetőknek.” Fontos megjegyezni, hogy a trachoma, vagy más néven szemcsés kötőhártya-gyulladás kialakulása az elégtelen higiénés viszonyokra vezethető vissza. Kórokozója igen virulens, így talán nem meglepő a pedagógus kar ellenállása. 1931 februárjában és márciusában influenzajárvány és kanyaró miatt zártak be iskolákat. Ugyanezen év novemberében: „Skarlát járvány egy ferencvárosi iskolában. A fővárosban az utóbbi hetekben sok ragályos megbetegedés fordult elő. Különösen a skarlát-betegek száma szaporodott. A IX. kerületi Ernő uccai iskola első három osztályában az utóbbi napokban 25 gyerek betegedett meg skarlátban, úgyhogy a kerületi tisztiorvos elrendelte a három osztály bezárását.” Székesfehérvárott és Budapesten is az 1932-es év iskolabezárásokkal kezdődött az influenzajárvány miatt. Szolnokon pedig torokgyík miatti fertőzés okozott járványt: „a Konstantin elemi iskola tanulói között diftériás megbetegedések fordultak elő, ezért az iskolát bezárták.” A 1933-as év is a korábbihoz hasonlóan kezdődött: „Debrecen csaknem valamennyi iskoláját bezárták a nagymérvű influenzajárvány miatt. Az elemi iskolák, óvó-, tanítóképző intézetek és egyéb iskolák után a napokban a Dóczi- és Svetits-intézeteket zárták be, most pedig a református főgimnázium és iskolájának bezárásáról döntöttek.” A fertőző megbetegedések mind nagyvárosi, mind külterületi, tanyai közegben megjelentek, és komolyan veszélyeztették nemcsak a gyermekek, hanem a velük közvetlen kapcsolatba kerülő tanítók, tanárok egészségét is. Nem véletlen, hogy a szegedi nagy létszámú trachomás megbetegedések idején – bár felmerült a pedagógus kar beemelése a megelőzésbe, kezelésbe – a tanítók határozottan elzárkóztak az orvos-helyettesítő szereptől.

Nevelési módszerek, szakmai munka hatékonysága

Magyarországon Nagy László nyomdokain haladva egyre inkább előtérbe kerültek a gyerekközpontú, a gyermeki adottságokra, a motiváció fontosságára építő pedagógiai irányzatok. A reformpedagógia hazai fellendülése és kiteljesedése az 1910-20-as évekre tehető. (Pukánszky, 2013) A magas tandíjaik miatt főleg a polgári középosztály gyermekei számára elérhető reformiskolák, bár nem jelentős számban voltak jelen a hazai oktatási kínálatban, egyre erőteljesebb hatást gyakoroltak – a külföldi pedagógiai eredményekkel megerősítve – a hazai tanítói praxisra. A sajtó és így Az Est által közölt pedagógiai újdonságok a nyugat-európai, és azon belül is főleg a francia és az angol oktatási rendszerből vett információkkal szolgáltak. „Franciaországban komoly hagyományai vannak a gyermeknevelés témakörének, ha a gyerek nem figyel, akkor beteg, rossz a szeme, a füle vagy a tanítója gyenge (...)” – reflektál a cikk arra, hogy változóban van az a szemlélet, hogy mindenről a diák tehet. A ritkán publikált németországi példák egyike volt a „frankfurti iskolákban kötelező a futball” témájú, mely a magyarországi testnevelés-óraszámemelés időszakában fogalmazódott meg.

Az oktató-nevelő munka módszertanának kritikája leginkább a fegyelmezés problematikáján keresztül jelent meg az olvasóközönség számára: „Furcsa dolgok az Angol uccai elemiben – Büki Béla tanító megverte az egyik osztályába járó diákot. A panaszkodó szülőtől megijedve elnézést kér, de a cselekmény folytatódott más gyermekkel.” Szintén egy tanító által alkalmazott testi fenytetés került a fókuszba egy kisgyermek esetében: „kékre-zöldre vert egy hétéves gyereket a Hernád uccai elemi egyik tanítónője. A cikkben megszólalt „az igazgató, a tanítónő, az anya – mindenki szerint volt verés! Lakits Aranka tanító elismeri a pálcázást, de a figyelmetlen tanuló megérdemli, és egyébként is vékony nadrág volt rajta.” A cikk címének cinikus megfogalmazása sugallja („a figyelmetlen tanuló megérdemli, és egyébként is vékony nadrág volt rajta”), hogy szakmai inkompetencia állhat a testi fenytetés hátterében. Bűnügyi tartalomnak, témának is beillene a hivatali hatalommal való visszaélés újabb publikált esete: „vádát emelt az ügyészség Balta Lajosné, hajduhadházi elemi iskolai tanítónő ellen, mert Takács Irén nevű 20 éves növendékét több nádpcáncányi ütessel olyan súlyosan bántalmazta, hogy sérüléseit hosszabb ideig kellett gyógykezelni. A tanítónő ügyében szerdán tartott tárgyalást a debreceni törvényszék.”

Az Est lapjain visszatérő elem volt a szakmailag-emberileg vállalhatatlan tanítókról szóló cikkek sorozata. A pedagógiai professzió gyakorlójának alkalmatlanságát mutatta be az a cikk, amely egy szélsőségesen agresszív tanító esetét eleveníti fel: „Lábuknál fogva akasztotta fel tanítványait a kiskunmajsai tanító. A tanító ellen a szülők állandóan panaszkodtak, hogy kegyetlenül bánik a reá bízott gyermekekkel. Hanauer váci püspök megvizsgáltatta a panaszokat és a tanítót kétszer megintette, harmadizben pedig Vargha Mihály apátplébános szigorú felügyelete alá helyezte. A fegyelmi hatóság ítéletében kimondja, hogy bizonyítottan látja: a tanító minden emberi tulajdonságot megcsúfoló módon könyörtelen kegyetlenséggel bánt tanítványaival. Ha forró nyáron kifáradva vizet kértek, nem engedte őket inni. A gyerekeket kutyájával maratta meg, kikötötte, lábaknál fogva akasztotta fel tanítványait.”

Az inkriminált tanítók által elkövetett cselekedetek – bár pedagógiai vitának látszanak – gyakran a bűncselekmény kategóriáját súrolják, illetve meg is valósítják azt. „Gyerekverésért 1000 pengőre ítélték egy tanítót. A múlt év szeptember 14-én

Schiffer Hugó szajoli tanító felbőszült azon, hogy osztályában a gyerekek lármáztak és egy vonalzóval véresre verte Szekeres János 10 éves tanulót. A szülők feljelentésére könnyű testi sértés címén megindult az eljárás a tanító ellen...”

Kultúrfölény, nemzetnevelés, szakmai felelősség

Gr. Klebelsberg Kuno kultúrfölény-programja, illetve Hóman Bálint nemzetnevelés eszménye visszaköszönt a cikkekben, de legtöbbször egyéb információval társítva, ezzel is jelezve a pedagógusok elköteleződését a szakma, a hivatás iránt, illetve a tartalom párosítás a nehézségek jelzésére is szolgált.

A szerkesztőség hozzáállást jelzi az 1930. április 10-án publikált vezércikk, melyben az újság támogatta a klebelsbergi iskolaépítési koncepciót. Szintén a miniszter nézeteinek elfogadottságát jelezte azon cikk, amelyben hangsúlyosan szerepelt a kormányzati ellenzék elismerő megnyilvánulása a kultuszminiszter felé.

A tanítók elhivatottságát bizarr módon mutatja a következő cikk az 1930. december 6-ai szám 16. oldaláról: „Tanítás közben meghalt a tanító – Bellák Jenő tanító már reggel panaszkodott kollégáinak, hogy fáj a mellkasa, az igazgató haza akarta küldeni, de Bellák azt mondta: „A kötelesség mindennél előbbre való!” Szintén egy korábban bemutatott tudósítás ezen aspektusa is említést érdemel: „(...) öngyilkos lett a pásztoi tanítónő. Óráját rendben megtartotta (...)” A szakmaszeretet, a hűség az egyéni tragédiák mögött is kimutatható, egyértelműen felcsillan a szövegek olvasásakor. Egy rövid terjedelmű hír szól a tanítók részéről kívánatos megszólításról: „a tanítónő köszöntése: kezeit csokolom helyett: Szebb jövőt!” A tanítói professzió követendő céljait vázolta a Budapesti Tanító Testület közgyűlésén elhangzott eszmeifuttatás, melynek vezérgondolata: „a pedagógus feladatai vallásosságra, szerénységre nevelés, kötelességtudó, és életrevaló ember képzése (...)” Az oktatási paradigmaváltás egyértelmű: az írástudás elsődlegességét felváltotta a kötelességtudás princípiuma.

Összegzés

A kvalitatív szövegelemzés módszerét felhasználva lehetőség nyílt egy újszerű megközelítésű pedagógiatörténeti kutatás megvalósítására. A tartalomelemzés műfaja speciális, hiszen annyiféle olvasata van a tanítóságnak, ahányan eddig hozzányúltak, hiszen sok minden a megközelítésen és a kontextuson múlik. (Baska, 2011.) Az 1930-as évek tanítóságának története is több síkon értelmezhető. Szándékunk szerint kutatásunk tulajdonképpeni célja, hogy a már sokszor tárgyalt neveléstörténeti témát olyan mikrotörténeti aspektusból – a kor legismertebb bulvárlapjának, Az Est újságcikkeinek témaválasztásai alapján – vizsgáljunk, amely egyedi lenyomata a korszaknak. A kutatásba bevont szövegek az újságírói témaválasztás alapján tehát nyíltan szubjektívek és koncepciózusak, hisz a szerkesztési elvek érvényesülése nem tudományos érvényű, de mértékadó. Egyetlen kutatói vezérfonal köti össze őket, mégpedig az időszak tanítóságának élet- és munkakörülményeinek láttatása. A tartalomelemzés forrásának kiválasztott napilap bulvárjellegénél fogva egyedi stílust képvisel, de mind tudósítói hálózatának nagysága, mind újságíróinak elismertsége

referenciapont volt az újságírószakmában a saját időszakában; olvasótábora nagylétszámú, tehát egyben véleményformáló orgánus is.

A vizsgálat korpuszát Az Est 1930–1934 közötti cikkei adják. A feltáruló tanítói életkép egy részről jól mutatja elhivatottságukat, szakmáhűségüket, szakmaszeretetüket, hiszen a gazdasági válság ellenére – sok hónapnyi fizetésnélküliség esetén is – kitartottak hivatásuk mellett. Más részről kibontakozik előttünk hétköznapijaik egyedisége. A tanítói történetek bemutatása révén felsejlik – talán nem túl igazságosan – élethelyzetük, életminőségük. Rekonstruálnak a tanítóság küzdelmes hétköznapijai, esendőségük, szakmai és emberi arcaik az újság cikkei által: bűnelkövetők, áldozatok, pedagógiai tevékenységük miatt céltáblává lett pedagógusok, hősök, a higiénés körülmények között egészségileg leromlott szakemberek jelentek meg a bulvárlap oldalain. Többségüknek minden tisztelet kijár!

Felhasznált irodalom

Baska Gabriella (2011): Iskola, gyermek és tanítói ideál a 19. és 20. század fordulóján. Gondolat Kiadó, Bp.

Baska – Nagy – Szabolcs (2001): Magyar tanító, 1901. Iskolakultúra-könyvek 9., Pécs

Buzinkay Géza (1997): Bulvárlapok a pesti utcán. In: Gyáni Gábor: Tömegkultúra a századfordulós Budapesten. *Budapesti Negyed*, 5. évf.2-3.sz.

Palló Gábor (2007): Klebelsberg Kuno: politikai kultuszminiszter. *Magyar Tudomány*, 2017/12.

Pornói Imre (é. n.): A népiskola a két világháború közötti magyar kultúrpolitikában. [utolsó letöltés: 2017.12.03.]

Pukánszky Béla – Nóbik Attila (2013): A magyar iskoláztatás története a 19–20. században. SZTE, Szeged

Romsics Ignác (1996): Bethlen István miniszterelnöksége. 1996/10. Rubiconline

Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest

Ujváry Gábor (2012): Pozitív válaszok Trianonra – Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint kulturális politikája. *Korunk*, 23. évf. 11. sz. 66–75. old.